

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Laughing through difference: Islamic-inspired memes in Indonesia's digital culture — humour, platform affordances, and the negotiation of religious difference

Murfianti, F.

Citation

Murfianti, F. (2026, September 16). *Laughing through difference: Islamic-inspired memes in Indonesia's digital culture — humour, platform affordances, and the negotiation of religious difference*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4309633>

Version: Publisher's Version
License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4309633>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Dit proefschrift onderzoekt islamitisch geïnspireerde memes als onderdeel van het alledaagse digitale leven in Indonesië en analyseert de wijze waarop humor, religieuze expressie en culturele referenties samenkomen op verschillende socialemediaplatforms. Op basis van materiaal afkomstig van Facebook, Twitter en TikTok laat het onderzoek zien dat memes niet slechts vormen van entertainment zijn, maar ook plekken waar religieuze betekenissen worden gevormd, onderhandeld en soms betwist in het publieke domein.

In plaats van memes te benaderen als geïsoleerde digitale objecten, volgt deze studie hun circulatie, receptie en herinterpretatie binnen uiteenlopende platforms en sociale contexten. Van luchtige religieuze humor rond Eid al-Fitr en Ramadan tot de controversiële Borobudur Stupa-meme: de analyse laat zien dat ogenschijnlijk speelse inhoud, wanneer zij zich binnen digitale publieken verspreidt, morele, politieke en juridische betekenissen kan krijgen. Deze voorbeelden tonen aan dat religieuze expressie online niet uitsluitend wordt gevormd door geloofsovertuigingen, maar ook door algoritmische zichtbaarheid, platformspecifieke normen en bredere geschiedenissen van religieuze gevoeligheden in Indonesië.

Het proefschrift is opgebouwd rond vier samenhangende onderzoeksvragen. Ten eerste situeert het proefschrift hedendaagse islamitisch geïnspireerde memes binnen langere trajecten van culturele overdracht, zoals folklore, wayang en rituele humor. Daarbij wordt aangetoond dat deze pre-digitale culturele vormen vergelijkbare memetische logica's van herhaling, aanpassing en moreel commentaar vertonen. Digitale memes vervangen deze oudere vormen niet, maar bouwen erop voort door vertrouwde expressieve praktijken te vertalen naar nieuwe mediaomgevingen.

Ten tweede onderzoekt het proefschrift, aan de hand van een vergelijking tussen Facebook en Twitter, hoe de mogelijkheden inherent aan platforms samen met gebruikerspraktijken religieuze humor en kritiek vormgeven. De groepsgerichte architectuur van Facebook stimuleert langdurige discussies binnen gemeenschappen, terwijl de snelle circulatie op Twitter juist directheid, contestatie en publieke zichtbaarheid bevordert. Op beide platforms krijgen memes betekenis door de manier waarop gebruikers ze delen, erop reageren en opnieuw interpreteren. Daarmee benadrukt het onderzoek de centrale rol van gebruikers in de vormgeving van digitaal religieus discours.

Ten derde richt het onderzoek zich op TikTok om te analyseren hoe religieuze verschillen worden genavigeerd via *playful citizenship*. Aan de hand van Ramadan-gerelateerde content en grappen over verschillen tussen Nahdlatul Ulama (NU)

en Muhammadiyah laat het onderzoek zien hoe humor kan functioneren als een laagdrempelige vorm van interactie waarin verschillen worden erkend zonder dat directe confrontatie noodzakelijk is. De algoritmische verspreiding van TikTok maakt het mogelijk dat dergelijke content buiten bestaande netwerken circuleert en momenten van zichtbaarheid tussen verschillende groepen creëert die op andere platforms minder vaak voorkomen.

Ten slotte onderzoekt het proefschrift de grenzen van humor als vorm van betrokkenheid over religieuze scheidslijnen heen door de Borobudur Stupa-meme centraal te stellen. Deze casus laat zien dat humor spanningen niet altijd vermindert, maar deze soms juist kan versterken. Een satirische verwijzing naar een boeddhistisch symbool verspreidde zich binnen een overwegend islamitisch digitaal publiek en leidde tot morele verontwaardiging, juridische discussies en intensieve publieke aandacht voor de persoon die de meme verder verspreidde. Deze casus toont aan dat de effecten van humor niet uitsluitend afhankelijk zijn van de inhoud zelf, maar ook van context, circulatie en machtsverhoudingen. Wat in de ene situatie als speels wordt ervaren, kan elders als beledigend of bedreigend worden opgevat, vooral wanneer religieuze symbolen en publieke autoriteit samenkomen.

Door de verschillende hoofdstukken heen levert dit proefschrift een bijdrage aan de digitale antropologie door Indonesië niet uitsluitend te beschouwen als een locatie waar data worden verzameld, maar als een context waarin bestaande theoretische concepten worden getoetst en verder ontwikkeld. Concepten zoals *groupness*, *benign violation* en *playful citizenship* worden onderzocht aan de hand van alledaagse digitale praktijken en blijken nieuwe accenten, beperkingen en verklarende mogelijkheden te krijgen binnen de context van religieus pluralisme, platformdynamieken en lokale morele kaders.

De bevindingen suggereren dat humor in digitaal religieus leven niet los kan worden gezien van processen van circulatie, versterking en interpretatie binnen platformomgevingen. De gevolgen ervan lopen uiteen van verbinding en reflectie tot conflict en uitsluiting. De verantwoordelijkheid voor het omgaan met deze gevolgen ligt niet bij één actor, maar wordt gedeeld door gebruikers, publieke figuren, platforms en regulerende instanties.

Door memes te benaderen als culturele actoren in plaats van triviale vormen van online inhoud, biedt dit proefschrift een genuanceerd inzicht in de wijze waarop religieus leven in Indonesië mede wordt gevormd door digitale media. Het laat zien hoe humor ruimte kan scheppen voor onderhandeling en verbondenheid, maar tegelijkertijd ook de grenzen van speelsheid blootlegt in contexten die worden gekenmerkt door ongelijke machtsverhoudingen en religieuze gevoeligheden. Daarmee levert dit proefschrift een bijdrage aan bredere discussies over digitale religie, platform governance en de antropologie van de hedendaagse publieke sfeer.